

Фізико-географічне районування Чернівецької області

Віталій КОРЖИК^{1*} <https://orcid.org/0000-0001-6275-8819>

УДК 911.62

Ілля ЧОРНЕЙ² <https://orcid.org/0000-0002-1382-9112>

Алла ТОКАРЮК² <https://orcid.org/0000-0002-6049-0158>

Ігор СКІЛЬСЬКИЙ³ <https://orcid.org/0000-0001-7695-4220>

ПОШУКОВА СТАТТЯ

¹Національний природний парк «Хотинський»

²Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича,
кафедра ботаніки та природоохоронної діяльності

³Чернівецький обласний краєзнавчий музей

Листування – *vpkorzhyk@gmail.com

Ключові слова: Чернівецька область, фізико-географічні райони, Середнє Придністров'я, районування, проблемні питання.

Анотація: На невеликій території Чернівецької області виділено 6 фізико-географічних областей, які включають 24 фізико-географічних районів. Вони виділені на підставі ландшафтних мап і критичного аналізу попередніх районувань. Особлива увага приділена ролі рослинності та тваринного світу, які відображають довготно-провінційні та висотно-поясні умови диференціації природного середовища краю. Вперше самостійним нами виділений Яловичорський район як північна частина колишнього спільного Яровицького з причин відчленування флористично багатшого Яровицького.

Акцентовано увагу на проблемних аспектах виділення меж деяких фізико-географічних районів, зокрема в зоні поширення ландшафтів долини Дністровського каньйону. Після виділення нового краю Середнього Подністров'я постала непроста дилема віднесення Дністерської долини до того чи іншого регіону, або виокремлення підрайонів у складі існуючих районів. Іншою проблемою є необхідність розчленування Оселівського фізико-географічного району на 3 підрайони, кожний з яких має свої специфічні риси і особливості будови. Спірною є приналежність Рукшинського підрайону або до структури неподільної Хотинської височини, або, що логічно, до пониженого у зоні реліктових долин перетоку Оселівського фізико-географічного району. Так само можливі дискусії щодо необхідності виділення зі складу Брусницького району в окремий підрайон Костинецького пасма.

Так чи інакше, знання загальних і регіональних особливостей ландшафтної структури Буковини повинно стати базовим у еколого-освітній діяльності та плануванні основних соціо-еколого-економічних програм краю.

1. ВСТУП

Фізико-географічне районування відноситься до класу природних районувань і відображає структуру ландшафтної будови будь-якого регіону. Його сутність полягає у

2024, 847; DOI: <https://doi.org/10.31861/geo.2024.847.55-72>

 Open Access. © 2024 В. КОРЖИК, І. ЧОРНЕЙ, А. ТОКАРЮК, І. СКІЛЬСЬКИЙ
опубліковано у Чернівецькому національному університеті

Ця робота ліцензується відповідно до

CC BY-NC-ND із Зазначенням Авторства – Некомерційна – Без Похідних 4.0 Міжнародна

виділенні та ідентифікації просторово обмежених частин земної поверхні з однорідним характером природних компонентів і елементів – гірських порід, рельєфу, повітряних мас, вод, ґрунтів, рослинного та тваринного світу, а нині – й людини. Для кожного ландшафту відповідного рангу характерні свій генезис, тобто походження, подібні геодинамічні процеси, динаміка та еволюція, природний потенціал. Найважливіші якості ландшафту мають непересічне екологічне значення. Вони створюють середовище існування рослин, тварин і людини. Ландшафти виконують функції ресурсозабезпечення, захисні й охоронні, формують естетичний антураж життєдіяльності людини.

Чернівецька область – регіон складної диференційованої, контрастної ландшафтної структури, тривалого (з ранньо-середнього палеоліту) і щільного (до 115 осіб/км²) заселення, активного господарського використання і антропогенних перетворень середовища. Тут, на невеличкій території, існують і функціонують ландшафти трьох класів (рівнинні, передгірні та гірські), 9-ти типів та 11-ти родів: рівнинні степові і лісостепові; височинні широколистянолісові; передгірно-височинні лучно-широколистянолісові; низькогірні широколистянолісові, хвойно-широколистянолісові та хвойнолісові; середньогірні хвойношироколистянолісові та хвойнолісові; високогірні субальпійські. У свою чергу, вони формуються 40 видами ландшафтів та близько 100 видами місцевостей (Воропай, Куниця 2002). Фоновий широтно-зональний тип ландшафтів на рівнинах це лісостеповий, в районах близького залягання до поверхні гіпсоангідритів та вапняків і розвитку карсту – лучно-степовий. В горах під впливом закону висотно-зональної диференціації сформувались типи лісових і субальпійських ландшафтів, їх висотні яруси. Зональна ландшафтна структура ускладнена видами азональних долинно-річкових ландшафтів з досить різноманітною і динамічною структурою місцевостей та урочищ.

Одне з перших фізико-географічних районувань Чернівецької області розробив Рибін (1965), яке потім наводилось у наступній публікації у співавторстві з К. І. Геренчуком (Геренчук (Ред.) 1978). Проте воно було достатньо схематичним. Виділялись 20 фізико-географічних районів (7 у Прут-Дністровському межиріччі та 13 у передгір'ї і Карпатах) у 3 фізико-географічних областях: Прут-Дністровській лісостеповій підвищеній рівнині, Прут-Сіретському лісолучному Передкарпатті та Буковинських Карпатах.

В 1968 р. М. М. Рибіним у спільній монографії «Физико-географическое районирование Украинской ССР» у Прут-Дністровській області (Попов и др. (Ред.) 1968), напевне з міркувань масштабу, виділяється усього 5 фізико-географічних районів (Тлумач-Городенківський, Припрутський, Хотинський, Новоселицький та Кельменецький, У тій же монографії у гірській частині Буковини П. П. Цись виділяє 5 фізико-географічних областей, а у їх складі усього 8 районів (разом з рівнинними 13). В 2000 році у Навчально-краєзнавчому атласі Чернівецької області (2000) В. М. Гуцуляком виділено 24 фізико-географічних районів, включно з проблемним Черемоським горбисто-грядовим терасованим лучно-лісовим.

Доволі схематичні карти районування наведено у колективних публікаціях київських авторів (Загальногеографічний атлас України 2004; Маринич та ін. 1985, 2003; Національний атлас України... 2007), які проводили фізико-географічне районування усієї території України. Тому відповідно до масштабу карти і стану вивченості вони не могли належно деталізувати ландшафтну структуру. Зокрема, у Національному атласі України... (2007) О. М. Мариничем зі співавторами представлено новий варіант фізико-географічного районування України. На території Чернівецької області вони виділяють всього 14 районів у межах 8 областей.

В середині 70-х р.р. ХХ ст. схему районування на підставі ландшафтної карти М 1 : 200 000 запропонували Л. І. Воропай і В. П. Коржик (Коржик 1992). Наприкінці 90-х р.р. ХХ ст. Л. І. Воропай дещо впорядкувала районування, а в 2014 р. удосконалила його та виділила 23 фізико-географічні райони (Воропай 2014). У 2015 р. схему фізико-географічного районування Чернівецької області дещо доповнено і наведено розгорнуту ботаніко-

В. Коржик, І. Чорней, А. Токарюк, І. Скільський.

Фізико-географічне районування Чернівецької області

зоологічну характеристику виділених хоріонів (Коржик та ін. 2015). В ній вже виділено 24 фізико-географічних райони. Невдовзі побачила світ інша публікація цих же авторів (Коржик та ін. 2018), присвячена фізико-географічному районуванню Прут-Дністерської височинної області. Проте подальші глибші дослідження дозволили вдосконалити нашу схему 2015 року і виявити низку проблемних питань, що можуть стати предметом подальших теоретичних дискусій.

Метою цієї публікації є оприлюднення, надто у середовищі географів, результатів останньої нашої версії фізико-географічного районування Чернівецької області та висвітлення тих проблем, які можуть (і навіть повинні) стати предметом обговорення для пошуку загальноприйнятого консенсусу.

2. МАТЕРІАЛИ І МЕТОДИ

Нами, з урахуванням ботанічних та зоологічних досліджень останнього десятиріччя, розроблено більш деталізовану і вдосконалену схему фізико-географічного районування Чернівецької області з виділенням 6 фізико-географічних областей, що включають 24 фізико-географічні райони. Вона найповніше враховує відмінності рослинного покриву, фауністичні особливості та геолого-геоморфологічну будову (рис. 1).

Карта фізико-географічного районування Чернівецької області (рис. 1, 2) створена у середовищі програми *MapInfo*, на основі електронних багат шарових карт масштабу 1 : 200 000 та критичного аналізу літературних даних. Під час розробки електронної карти створено 8 робочих шарів, які містять інформацію про фізико-географічні області та райони Чернівецької області, межі районів та межі областей. Робочі шари карти представляють базу даних, в яку можна вносити текстову та цифрову інформацію стосовно кожного з 24 фізико-географічних районів.

Назви синтаксонів наведено за Дубина та ін. (2019), назви біотопів – за Куземко та ін. (Ред.) (2018).

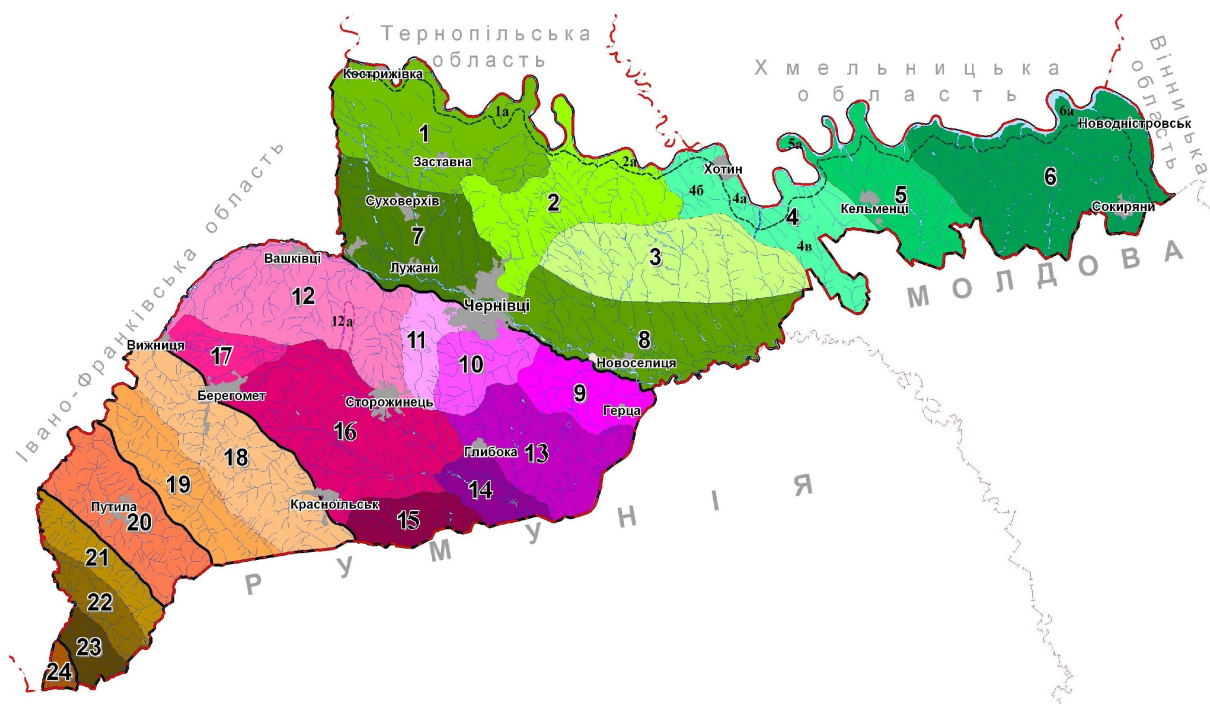

Рис. 1. Схема фізико-географічного районування Буковини

3. РЕЗУЛЬТАТИ ТА ОБГОВОРЕННЯ

Територія Чернівецьчини належить до складу 6-ти фізико-географічних областей, 2-х великих фізико-географічних країн – лісостепової зони Східно-Європейської платформенно-рівнинної, та Карпатської гірсько-складчастої. Межу між ними зазвичай проводять правобережжям долини р. Прут.

Рис. 2. Умовні позначки до Схеми фізико-географічного районування

3.1. Фізико-географічні області Буковини та їх райони

3.1.1. Область Прут-Дністерської лесової лісостепової рівнини

Регіон займає майже 50 % території краю. Межі: північна і східна – р. Дністер, південно-східка – держкордон з Республікою Молдова, південна – р. Прут, західна – адміністративний кордон з Івано-Франківською областю. Тектонічна основа – південно-західне крило Волино-Подільської плити Східноєвропейської платформи. Характерна дрібноблокова структура (улоговини – грабени, горсти, східчасті дислокації), глибинні розломи, до яких приурочені долини основних водних артерій – Дністра і Прута та поперечних річок – їх приток. Потужний осадовий чохол утворений відкладами кембрію, ордовіку, силуру, девону, крейди, неогену, антропогену (алювій, лесовидні суглинки). Панують (до 60 % площі) високі рівнини (200–300 м н. р. м.). Плоско-хвилястий фон поверхні порушують вал Хотинської височини (300–500 м н. р. м.) та численні улоговини стоку – релікти давніх долин, густа мережа сучасних долин і балок, товтри-останці рифів міоценових морів, карстові западини, зсуви, яри.

Клімат теплий, помірно вологий. Сума активних температур 2200–2800° на заході, 3000–3100° на сході. Річна сума атмосферних опадів 600 мм на заході, 550–500 мм на сході. Коефіцієнт зволоженості 2,6–1,8, водний баланс нейтральний, сприятливий для розвитку степової і лісової рослинності зонального типу лісостепових ландшафтів, а на Хотинській височині – широколистянолісових. Достатньо відчутно спостерігаються довготно-провінційні відмінності. Регіон дуже щільно заселений (133 осіб/км²), щільність поселень 6–7 на 100 км². Територія інтенсивно освоєна (85 %), природні умови сильно перетворені людиною (Коржик 1992).

3.1.1.1 Фізико-географічні райони Прут-Дністров'я

1. Заставнівський (Заставнівсько-Городенківський) район *лучно-степових ландшафтів закарстованих рівнин*. Межі: східна – р. Онут, південна – лінія через села

В. Коржик, І. Чорней, А. Токарюк, І. Скільський.

Фізико-географічне районування Чернівецької області

Малятинці–Кліводин–Малий Кучурів. Це піднятий тектоблок з близьким заляганням гіпсоангідритів, вапняків, глин неогену. Лесова слабо розчленована рівнина (250–300 м) з лучними степами в минулому, типовими опідзоленими, лучними чорноземами, до 70 % площі розорано, 11 % – селитебні системи. Домінуючі ландшафти: високих закарстованих рівнин з чорноземами; геокомплекси дністровського каньйону; алювіально-лесових рівнин; пліоценових долин стоку з верхів'ями лівих приток р. Прут і, в свою чергу, широкими долинами приток другого порядку, з лучними і типовими чорноземами; закарстованих террас Дністра; каньйоноподібних балок.

На території району ростуть субконтинентальні грабово-дубові, широколистяно-дубові ліси, липово-кленові ліси; крім того, фрагментарно трапляються унікальні термофільні широколистяні ліси (союз *Quercion petraeae*) (околиці с. Бабин). У Дністерському каньйоні на вапнякових відслоненнях формуються ксеротермні наскельні угруповання союзу *Bromopannonici-Festucion csikhegyensis*. У складі лучної рослинності виявлено угруповання з домінуванням різнотрав'я на карбонатних відкладах (союз *Cirsio-Brachypodium pinnati*), на чорноземах формуються ценози з переважанням *Stipa capillata* і *S. pennata*, а також різнотравно-злакові угруповання за участю *Poa angustifolia*, *Salvia* sp., *Medicago romanica*, *Thymus marschallianus*. Крім того, є лучні комплекси на багатих дерново-глейових, лучних ґрунтах (союзи *Festucion pratensis*, *Arrhenatherion elatioris*). Унікальності флористичному складу цього району надає наявність подільських ендеміків: *Aconitum pseudanthora*, *Gypsophila thyracea* та *Chamaecytisus podolicus*. Тут пролягає південна межа поширення *Helleborus pseudanthora*.

2. Хотинський район широколистянолісових ландшафтів грядових височин.

Простягається від Дністра на півночі до низьких терас р.Прут на півдні в околицях Чернівців. Структурно – це асиметричний горст, інтенсивно розчленоване, високо підняте (300–500 м н. р. м., г. Бердо, 515 м н. р. м.) горбогір'я, у східній частині платоподібне, з широколистяними ландшафтами. Домінують геокомплекси ерозійно-зсувного крутосхилового грядогір'я (масивні гряди, останці, структурні тераси) із світло-сірими опідзоленими і дерново-буроземно-підзолистими ґрунтами під дубово-грабово-буковими, буковими лісами, та геокомплекси долинно-увалистої височини із сірими опідзоленими ґрунтами під буково-дубово-грабовими лісами й орними угіддями. На півночі – геокомплекси каньйоноподібної долини Дністра та його високих терас. Особливий вид утворюють південно-східні сходчато-спадисті ерозійно-улоговинно-зсувні схили з ділянками лісів, унікальною агломерацією сіл, садами. Ліси займають до 56 %, орні угіддя до 20 %.

Великі площі лісових масивів займають чисті та змішані букові ліси із флористично багатим трав'яним покривом, невеликі фрагменти вкриті грабово-дубовими лісами, значною є частка похідних грабових лісів. Трапляються ділянки букових пралісів. Лучна рослинність представлена такими комплексами: луки на багатих дерново-глейових, лучних ґрунтах (союзи *Festucion pratensis*, *Arrhenatherion elatioris*), луки на збіднених піщаних алювіальних відкладах (союзи *Cynosurion cristati*, *Holcetum lanati*), щучникові луки, що формуються в умовах закислення ґрунту в негативних формах рельєфу (союз *Deschampsion*). У цьому районі ростуть деякі бореальні види, які в інших регіонах Прут-Дністер'я відсутні – *Lycopodium annotinum*, *Huperzia selago*, *Epipogium aphyllum*.

Характерною фауністичною особливістю цього району є наявність багатьох карпатських видів. Наприклад, з родини Дощові черви (*Lumbricidae*) для Хотинської височини наводиться *Allolobophora sturanyi*. Ядром фауни денних лускокрилих є види, характерні для гірської місцевості (роди *Mellicta*, *Mesoacidalia*, *Fabriciana*). Із класу Черевоногі молюски (*Gastropoda*) тут відмічені деякі карпатські ендеміки (*Macrogaster tumida*, *M. latestriata latestriata*, *Pseudalinda stabilis*, *Vestia gulo*, *V. turgida turgida*, *Oxychilus orientalis*, *Carpathica calophana*, *Deroceras moldavicum*, *Bielzia coerulans*, *Perforatella dibothrion*, *Monachoides vicina*, *Faustina*

faustina), а також середньоєвропейські гірські форми (*Carychium tridentatum elongatum*, *Discus perspectivus*, *Vitrea diaphana diaphana*, *Aegopinella minor*, *Oxychilus glaber striarius*, *Isognomostoma isognomostoma*, *Sphyradium doliolum*). Ці дві групи, разом з європейськими лісовими молюсками, складають ядро лісової малакофауни Прут-Дністровського межиріччя і за видовим складом дуже нагадують малакокомплекси широколистяних лісів передгір'їв Українських Карпат. Гірські види плазунів у межах Хотинської височини представлені живородною ящіркою (*Zootoca vivipara*) і звичайною гадюкою (*Vipera berus*). Із птахів бореального фауністичного комплексу тут гніздяться довгохвоста сова (*Strix uralensis*), чорна жовна (*Dryocopus martius*), мала мухоловка (*Ficedula parva*), гаїчка-пухляк (*Parus montanus*), ялиновий шишкар (*Loxia curvirostra*) та деякі інші.

3. Долиняно-Балковецький район лісостепових ландшафтів лесових ярково-балкових рівнин. Межі: на північному заході – схили Хотинської височини, на півдні – останці надвисоких терас Пруту (лінія сіл Рідківці–Рингач–Форосна–Стальнівці), на сході – давня долина стоку між с.с. Оселівка–Зелена, на півночі – уступ Прут-Дністерського вододілу. Це – схил Хотинського горсту з більш дрібною блоковою структурою, численними розломами, поширенням на незначних глибинах вапняків, гіпсоангідритів і глин неогену. Інтенсивно розчленована рівнина (245–290 м н. р. м.) з ерозійно-зсувним та карстовим (у північній та східній частині) рельєфом. Домінують геокомплекси горбистої долинно-балково-зсувної рівнини із сірими і темносірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями і вторинними луками. У верхів'ях балок – циркоподібні ерозійно-зсувні улоговини із селами. Широко розповсюджені геокомплекси долин субмеридіональної орієнтації і складних вузьких, глибоких плоскодонних балок, що сприяє активній водній ерозії ґрунтів, дрібноконтурності полів. До 64 % території розорано, поселення займають 19 %, ліси лише 3 % (переважно грабово-дубові). Фрагментарно трапляються різнотравно-злакові угруповання лучно-степової рослинності з участю *Poa angustifolia*, *Salvia* sp., *Medicago romanica*, *Thymus marschallianus*; поширені ценози з домінуванням *Festuca valesiaca* і *F. rupicola* в умовах надмірного випасу.

4. Оселівський район степових ландшафтів давніх прохідних долин. Межі: на заході – давня долина стоку між с.с. Оселівка–Зелена, яка на північному заході зміщена нами по басейну р. Дністер до східного уступу Хотинської височини. На сході уступ Північнобесарабської платоподібної височини з виходами товтрових останців по лінії с.с. Коновка–Вартиківці. На півночі природну межу утворює Дністер. Район у більшості складають субмеридіональні реліктові долини давнього міжрічкового перетоку, в яких верхів'я сучасних приток Дністра і Прута розміщені на відносних висотах 102–115 м, що відповідає рівню V тераси Дністра. З цієї причини цей регіон Прут-Дністровського межиріччя є найбільш пониженим, а відстань між Дністром і Прутом найменша. Це інтенсивно розчленована хвиляста рівнина з достатньо близьким заляганням до поверхні вапняків та неогенових глин. Домінують геокомплекси горбистої долинно-балково-зсувної рівнини з чорноземами типовими і опідзоленими під орними угіддями; геокомплекси каньйоноподібної долини Дністра та його середніх терас. До 70 % території розорано.

Для цього району характерні острівні субконтинентальні грабово-дубові ліси (союз *Carpinion betuli*). На чорноземах в умовах надмірного випасу переважають угруповання з домінуванням *Festuca valesiaca* і *F. rupicola*, на крутосхилах трапляються рештки лучно-степової рослинності та невеличкі фрагменти галофітних угруповань.

5. Кельменецький район лісостепових товтрових ландшафтів. Межі на заході – із попередньо описаною межею, на сході по лінії с.с. Дністрівка–Росошани, на півночі – р. Дністер. Південна – кордон з Молдовою. Висота поверхні 220–230 м н. р. м., на вершинах товтрових останців – до 303 м н.р.м. Характерні степові та лісостепові ландшафти. Яскравою відмінністю є розміщення декількома паралельними розірваними смугами товтрових біогерм. Домінують геокомплекси міжрічкових увалисто-улоговинних і плоскохвилястих

високотерасових рівнин з типовими і опідзоленими чорноземами, та горбистих товтрових рівнин із скельними виходами органогенних вапняків з типовими та опідзоленими чорноземами, дерново-карбонатними та темносіrimи опідзоленими ґрунтами. Вузол крутих меандр визначає специфіку та швидку зміну геокомплексів долини Дністра. Дністерським водосховищем затоплені геокомплекси заплави і низьких терас. Своєрідні геокомплекси широких давніх долин стоку. Орні угіддя займають до 68 % площі, поселення – 12 %. Ступінь господарського освоєння одна з найвищих на Буковині – понад 90 %.

Лісова рослинність цього району представлена дубовими та грабово-дубовими лісами, на стрімких схилах ростуть липово-кленові ліси, у прирусловій частині заплави Дністра трапляються довгозаплавні та короткозаплавні вербняки з *Salix alba*. Термофільні розріджені скельнодубові ліси з паннонськими і середземноморськими видами в підліску та трав'яному ярусі й ацидофільні скельнодубові ліси з домінуванням у травостої *Calamagrostis arundinacea* (союз *Quercion petraeae*) поширені фрагментарно на крутосхилах західної та північно-західної експозиції.

Лучні комплекси сформовані угрупованнями з домінуванням різнотрав'я на карбонатних відкладах, острівний характер поширення властивий угрупованням з домінуванням *Sesleria heufleriana* на свіжих і сухуватих рендзинах та ценозах *Carex humilis* на сухих збагачених карбонатами ґрунтах. Досить великі площі займають угруповання з домінуванням *Festuca valesiaca* і *F. rupicola*, які формуються в умовах надмірного випасу на чорноземах та ценозів з домінуванням *Botriochloa ischaetum* у місцях поверхневої ерозії ґрунтів. Угруповання з домінуванням видів роду *Alyssum*, а також *Schivereckia podolica* на відслоненнях щільних карбонатних порід виявлені тільки в межах пам'ятки природи «Шишкові горби» поблизу с. Грушівці. Локально трапляються ксерофільні низькорослі зарості степових кушів (союз *Prunion fruticosae*).

6. Сокирянський район лісостепових ландшафтів міжрічкових лесових рівнин. Межі: на півночі і сході – р. Дністер, на півдні – кордон з Молдовою. Висоти до 300 м н. р. м., що відповідає Північнобесарабській платоподібній височині. Домінують геокомплекси міжрічкової плоско-хвилястої лесової рівнини із сіrimи опідзоленими ґрунтами під ріллею та дубово-грабовими лісами; алювіально-лесової хвилястої долинно-увалистої рівнини високих терас Дністра з темно-сіrimи опідзоленими ґрунтами під ріллею та лісами; горбисто-хвилясті долинно-увалисті рівнини прутського схилу з темно-сіrimи опідзоленими ґрунтами і опідзоленими чорноземами. геокомплекси долини Дністра сильно змінені: заплава й низькі тераси стали дном водосховища, уступ IV тераси та «стілки» – його бортами. Під впливом абразійних процесів вони інтенсивно руйнуються. Раніш був типово лісовим регіоном. Нині біля 50 % території розорано, 22 % під лісами, 13 % під поселеннями.

Ліси здебільшого зосереджені на схилах Дністра та численних долин і балок. Найпоширенішими є широколистяно-дубові та субконтинентальні грабово-дубові ліси; крім того, виявлено фрагменти унікальних термофільних широколистяних лісів та ацидофільних скельнодубових лісів (союз *Quercion petraeae*). Тільки з території цього району відомі угруповання дубових лісів з домінуванням у трав'яному покриві *Carex brevicollis*.

Лучна рослинність представлена різнотравно-злаковими угрупованнями на чорноземах, а також ценозами з домінуванням *Festuca valesiaca* і *F. rupicola* в умовах надмірного випасу на чорноземах. У місцях поверхневої ерозії ґрунтів формуються угруповання з домінуванням *Botriochloa ischaetum*. Фрагментарно трапляються угруповання *Sesleria heufleriana* на свіжих і сухуватих рендзинах та ценози за участю *Carex humilis* на сухих збагачених карбонатами ґрунтах. Основною ознакою району, за якою він відрізняється від інших, є наявність угруповань з домінуванням *Stipa pulcherrima* і *S. pennata* на лесах та карбонатах (союз *Astragalo-Stipion*). Характерною рисою рослинності району є наявність угруповань з домінуванням видів роду *Alyssum*, а також *Schivereckia podolica* на відслоненнях

щільних карбонатних порід (с. Волошкове) і ксерофільних низькорослих заростей степових кущів союзу *Prunion fruticosae*.

7. Кіцманський район лісостепових ландшафтів терасових рівнин. Це лесові і алювіально-лесові терасові рівнини р. Прут на породах неогену. Висоти від 160–200 м н. р. м. в руслі Пруту і до 320 м н. р. м. на межиріччі. Лісостепові ландшафти представлені 4 видами. *Північна смуга* – геокомплекси високих хвилястих інтенсивно розчленованих рівнин з опідзоленими чорноземами і темносіrimи опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. На заході – геокомплекси горбистої балково-зсувної височини із сіrimи опідзоленими ґрунтами під орними угіддями і ділянками дубово-грабових лісів. *Друга смуга* – геокомплекси високих та останців надвисоких терасових рівнів Пруту із темносіrimи та сіrimи опідзоленими ґрунтами під орними угіддями. *Третя* вузька смуга геокомплексів похилих сильно розчленованих середніх терас Пруту з опідзоленими чорноземами під орними угіддями. Нижче – широка смуга (*четверта*) геокомплексів плоских перезвожених низьких терас з чорноземно-лучними, лучними та болотно-лучними ґрунтами, із щільною агломерацією. Ще нижче – геокомплекси плоскої заболоченої заплави з дерновими, дерново-лучними і болотними ґрунтами під луками, чагарниками, болотами. Структуру смуг складають геокомплекси широких і неглибоких (20–40 м), врізаних плоскодонних долин лівобережних приток Пруту, із системами ставків. Під орними угіддями зайнято 60 % площі, лісами – 3 %, поселеннями 18 %. Ступінь господарської освоєності – 90 %.

Острівними фрагментами на території району поширені субконтинентальні грабово-дубові (союз *Carpinion betuli*), широколистяно-дубові ліси, подекуди чисті та змішані букові ліси (союз *Fagion sylvaticae*). Локально трапляються лучні комплекси, найбільший з яких зосереджений у долині р. Прут (урочище Рогізна, м. Чернівці) і представлений лисохвостовими луками рівнинних ділянок заплав зі змінним зволоженням (союз *Alopecurion pratensis*) та мезофільними угрупованнями справжніх лук на багатих дерново-глейових ґрунтах (союзи *Festucion pratensis*, *Arrhenatherion elatioris*).

8. Новоселицький район лісостепових ландшафтів терасових рівнин. Межі: на півночі – Долиняно-Балковецький район, крайньому заході – схили Хотинської височини, на півдні – р. Прут, на сході – державний кордон з Молдовою. Це Новоселицька тектоніко-геоморфологічна улоговина, алювіально-лесова рівнина, щільно розчленована плоскодонними спадисто-схилувими долинами прутських приток. Висоти від 120 м н. р. м. в руслі ріки і до 290 м н. р. м. на міжрічкових увалах. Ландшафтна структура дещо аналогічна такій Кіцманського району, проте на півночі вона починається смугою геокомплексів високих і останців надвисоких терас Пруту. Більш широку смугу утворюють геокомплекси низьких терас. Біля сіл Мамалига–Стальнівці на низько- і середньотерасових геокомплексах поширені карстові форми: западини, лійки, улоговини, печери (найбільші «Попелюшка» та «Буковинка»). Для заплави характерні старичні болота та озера, на сході – карстові. Орні угіддя займають до 70 % площі, поселення 12 %, луки 10 %, ліси лише 3 %. Ступінь господарського освоєння сягає 95 %.

Найхарактернішою рисою рослинного покриву є наявність слабоголофітних лучних комплексів за участю *Limonium gmelinii*, *Galatella punctata*, *Peucedanum latifolium*, *Trinia kitaibelii*, *Lotus tenuis*, *Podospermum laciniatum*, *Hylotelephium argutum*. Особливої уваги в їхньому складі заслуговує унікальна популяція *Iris brandzae*, яка на сьогодні є єдиною в Україні.

Проблемною для Прут-Дністерського межиріччя є доля каньйоноподібної долини Дністра. Багатьма ландшафтознавцями та фахівцями-природознавцями вона визнається унікальним і контрастним на тлі суміжних регіонів природним територіальним утворенням, найбільш давньо освоєним людиною. Оскільки природні утворення не відповідають адміністративним кордонам, то при природному районуванні увагу слід звертати і на суміжні землі, які можуть складати одне і неподільне ціле. Середній Дністер з історичних причин

завжди був прикордонною річкою і історико-географічною межею між лівобережними адмінрегіонами (Тернопільська, Хмельницька, Вінницька області) та правобережними (Івано-Франківська, Чернівецька області, Республіка Молдова). Саме тому середнє Подністров'я потрібно розглядати, абстрагуючись від адмінкордонів. Завдяки цьому Л. І. Воропай на підставі ландшафтних досліджень вичленувала його у повноцінний фізико-географічний край, з широкою лівобережною смугою та доволі вузькою правобережною (Воропай 2007). Отже логічно в межах Дністровського каньйону Заставнівського, Хотинського, Оселівського, Кельменецького та Сокирянського фізико-географічних районів вичленувати в якості Дністровських підрайонів належні їм ділянки (на мапі позначені малими літерами «а»). Інший варіант – включити до складу краю Середнього Подністров'я.

Іншою проблемою є необхідність розчленування Оселівського фізико-географічного району на 3 підрайони. «4а» чітко відповідає ландшафтам каньйону. «4в» займає центральну вододільну зону з прохідними долинами у верхів'ях приток Дністра і Прута. А ось «4б» є найбільш дискусійним. Геологічно і геоморфологічно він є продовженням валу Хотинської височини, але відділяється від неї чітким уступом і відповідає вже високим і надвисоким терасам Дністра, які формують тут сплоснений вододіл між басейнами цих великих річок. Фіксується й чітке падіння шарів відкладів за поведінкою маркуючого горизонту гіпсо-ангідритів. Серйозних підстав для виділення цієї локації у окремий фізико-географічний район нема.

3.1.2. Прут-Сіретська область прикарпатських лісолучних височин

Регіон складає 32% площі Чернівецької області і утворює її другий, центральний ландшафтно-гіпсометричний ярус. Межі: північна – р. Прут, західна – р. Черемош, південна – орографічний уступ Буковинських Карпат, південно-східна – державний кордон з Румунією. Це перша, зовнішня контактна фізико-географічна область Карпатської гірської країни. Природа передгір'я відзначається наявністю рис ландшафтів рівнин й гір. Структурно вона розміщена в межах Передкарпатського прогину. Поверхня в цілому знаходиться на 115 м вище Прут-Дністер'я. 68% площі регіону утворюють височини (300–500 м н.р.м.), 25% - високі рівнини. Висоти зростають у вигляді смуг-сходин, тому ландшафти мають загальнокарпатське простягання. Вузьке крутосхиле пасмо Прут-Сіретського вододілу відтиснуте на південь агресивними притоками Пруту і визначає межу між в цілому пониженими «Прутськими» та підвищеними «Сіретськими» фізико-географічними районами. Клімат помірно теплий, вологий. Сума активних температур 2400-2600⁰. Річна сума опадів 700-800 мм. Коефіцієнт зволоженості до 2,8. Поширені широколистяні (бук, дуб, граб) і хвойні (ялиця, ялина) ліси та мезофільні злаково-різнотравні луки. Сформувався своєрідний тип лісо-лучних ландшафтів, а в східній частині з більш континентальним сухим кліматом –лісостепові.

3.1.2.1. Фізико-географічні райони Прут-Сіретської області прикарпатських лісолучних височин

9. Герцаївський район лісостепових ландшафтів алювіальних і лесових рівнин. Межі: західна – р. Дерелуй, південна – стрімкий уступ Тарашанської височини, північна – р. Прут, східна – держкордон з Румунією. Висоти від 135 м н. р. м. (в руслі р. Прут) до 300 м н. р. м. Ландшафтну структуру утворюють геокомплекси правобережжя долини Пруту, його високих терас, горбистих ерозійно-зсувних рівнин, циркоподібних зсувних улоговин з лучними і опідзоленими чорноземами, темно-сірими і сірими опідзоленими ґрунтами. Орні угіддя займають 53 %, ліси 10 %, луки 20 %.

У вигляді дрібних фрагментів збереглися залишки лучно-степової рослинності, до складу якої приурочені популяції раритетних видів, які відсутні в інших природних районах Буковинського Прикарпаття, зокрема, *Pulsatilla pratensis*, *Helichrysum arenarium*, *Jurinea calcarea* (урочище Фрунза в околицях м. Герца). Тільки у цьому районі у складі справжніх

мезофільних лучних угруповань (союзи *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*) збереглася популяція *Anacamptis palustris*. Лісова рослинність об'єднує грабові й дубові ліси (союз *Carpinion betuli*) з домінуванням у трав'яному ярусі мезофільних видів.

10. Дерелуйський район лісостепових ландшафтів ерозійно-зсувних улоговин. Межі: північна – р. Прут, східна – стрімкі схили правобережжя р. Дерелуй і Тарашанської височини, південна й західна – схили Чернівецької височини. Домінують ландшафти циркоподібної ерозійно-зсувної рівнини в межах Дерелуйської тектонічної улоговини і басейну р. Дерелуй. Поширені також геокомплекси правобережжя прутської долини (нижньо- і середньотерасові місцевості) та високих прутських терас з опідзоленими чорноземами. До 44 % поверхні району зайняті містом Чернівці і численними селами Чернівецького адмінрайону. 20 % зайнята луками, до 35 % орними угіддями.

Дерелуйський природний район унікальний тим, що саме тут в урочищі Підокруг (с. Заволока) збереглися рештки лучно-степової рослинності (союзи *Cirsio-Brachypodium pinnati*, *Festucion valesiaca*). Тут зосереджені локалітети таких рідкісних видів, як *Pulsatilla grandis*, *P. patens*, *Iris hungarica*, *Centaurea stricta*, *Galatella lino-syris*. У цьому районі поширені як чисті букові (союз *Fagion sylvaticae*), так і мішані з грабом і дубом (союз *Carpinion betuli*) ліси з комплексом неморальних видів у трав'яному ярусі.

11. Чернівецький район хвойно-широколистянолісових ландшафтів горбисто-пасмових височин. Межі: на півночі – р. Прут, інші – стрімкі схили височини. Висоти від 170 м в руслі р. Прут до 541 м н.р.м. (г. Цецино). Відповідає поперечному субмеридіональному горсту Чернівецької височини. Вершини зберігають рештки давньої «сіретської» поверхні вирівнювання. Домінують ландшафти горбисто-пасмової ерозійно-зсувної стрімкосхилової височини з буковими, ялицево-буковими, дубово-грабово-буковими лісами й вторинними луками. На півночі – місцевості заплави Пруту, фрагменти низьких і середніх терас, а також смуга високих терас з опідзоленими чорноземами та темно-сірими ґрунтами. На них – західна частина обласного центру і його передмістя. Ліси займають 35% площі, орні угіддя до 40 %, луки майже 9 %, ступінь господарської освоєності 68 %.

Переважають фагетальні комплекси союзу *Fagion sylvaticae*, втім, на території району виявлено фрагменти букових лісів союзу *Cephalanthero-Fagion* на карбонатомісному підґрунті (Цецино, м. Чернівці, «Тисовий яр», с. Глибочок). Лише в межах цього району у складі зазначених угруповань, а також ценозів союзу *Fagion sylvaticae*, росте *Taxus baccata*. Унікальними рослинами-сильвантами для Буковинського Прикарпаття є також *Scopolia carniolica*, *Phyllitis scolopendrium*, *Aconitum moldavicum*. Лучні комплекси представлені переважно флористично багатими, здебільшого мезофільними післялісовими й позазаплавними угрупованнями, які сформувалися під впливом сінокосіння (союзи *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*). Тільки з цього району відомі такі лучні види, як *Adenophora lilifolia*, *Crepis sibirica*, *Genistella sagittalis*.

12. Брусницький район лісостепових і лучно-широколистянолісових ландшафтів терасових рівнин і долинно-пасмових височин. Межі: на півночі і заході – ріки Прут і Черемош, на сході і півдні – стрімкі схили Чернівецької височини і вододільний гребінь Брусницького пасма – «сіретського» уступа. Висоти від 180 м н.р.м. (в руслі р. Прут) до 490 м н.р.м. Домінують лучно-широколистянолісові ландшафти долинно-пасмової ерозійно-зсувної височини з буково-дубово-грабовими і ялицево-буковими лісами, вторинними луками, орними угіддями. Геокомплекси долин Пруту й Черемошу лінійно витягнуті, з орними угіддями й темно-сірими і сірими опідзоленими ґрунтами та численними циркоподібними ерозійно-зсувними лучними улоговинами. Орні угіддя займають до 46 %, ліси 23 %, луки майже 9 %. Ступінь господарської освоєності сягає 74 %.

В центральній частині збереглися субмеридіонально витягнуті сильно денудовані рештки давньої поверхні вирівнювання – Костинецької гряди, геологічно, геоморфологічно та генетично

аналогічної Чернівецькій височині. У попередньому районуванні ми вважали недоцільним виділяти її в окремий фізико-географічний район. Проте нові дослідження дають підстави все ж таки виділити її у окремий Костинецький підрайон (на мапі позначений буквою «а»).

У рослинному покриві переважають букові, дубово-букові та ялицево-букові ліси (союз *Fagion sylvaticae*), фрагментарно поширені післялісові лучні угруповання (союзи *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*).

13. Тарашанський район лучно-хвойно-широколистянолісових ландшафтів горбисто-пасмових височин. Межі: стрімкі зсувні схили. Висоти 340–450 м. Відповідає добре збереженому фрагменту пенеплену давньої «сіретської» поверхні вирівнювання. Домінують ландшафти горбисто-пасмових височин з буковими і зрідка, ялицево-буковими лісами та вторинними луками. В центрі – смуга повздовжньої хвилястої високої рівнини (340–360 м н. р. м.) із сірими та світло-сірими опідзоленими ґрунтами під орними угіддями, луками, селами. На стрімких схилах і у верхів'ях річок – ландшафти циркоподібних ерозійно-зсувних улоговин. Ліси займають 25 % площі, орні угіддя до 46 %, луки майже 16 %.

Лісові масиви – це чисті і змішані букові ліси (грабово-букові, дубово-букові, зрідка ялицево-букові) (союз *Fagion sylvaticae*), із фрагментарним поширенням на незначній площі угруповань союзу *Cephalanthero-Fagion* на вапняках (лісовий заказник «Джерело» біля с. Валя Кузьмина). У цьому районі знаходиться єдиний у Буковинському Прикарпатті локалітет *Orchis purpurea* (околиці с. Валя Кузьмина). У складі лучної рослинності переважають справжні післялісові мезофільні луки на дерново-підзолистих ґрунтах (союзи *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*)

14. Глибоцький район лісостепових ландшафтів терасованих височин. Межі: північна – стрімкі схили Чернівецької та Тарашанської височин, південна – р. Сірет, на сході – густо посічені стрімкі схили верхів'їв Жижії на кордоні з Румунією. Висоти 300–440 м н. р. м. Поширені низько-середньо- та високотерасові ландшафти долини р. Сірет із сірими і темно-сірими опідзоленими ґрунтами, та ландшафти ерозійно-зсувних улоговин і заболочених низьких терас р. Сірет.

Дубово-букові, грабово-дубові ліси (союзи *Carpinion betuli*, *Fagion sylvaticae*) збереглися у вигляді невеликих острівних залишків подекуди антропогенно трансформованих людською діяльністю. Фрагментарний характер поширення на невеликих ділянках властивий лучним угрупованням союзів *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*. На низьких заболочених терасах р. Сірет раніше (до проведення масштабних меліоративних робіт у 60-70-х роках минулого століття) траплялися мезотрофні та олігомезотрофні болота класу *Scheuchzerio palustis-Caricetea fuscae*.

15. Красноільський район широколистяно- і хвойношироколистяно-лісових ландшафтів пасмово-горбистих височин і ерозійно-алювіальних високих рівнин. Межі: північна – р. Сірет, західна – річки Малий Сірет та Серетель, південна – середні тераси р. Сучава на кордоні з Румунією. Висоти 320–550 м н. р. м. Домінують ландшафти річкових долин низько- і середньотерасові із сірими та темно-сірими опідзоленими ґрунтами, а також розчленовані високотерасові на дерново-підзолистих ґрунтах. На міжрічкових височинах збереглися буково-дубово-грабові і ялицево-букові ліси, а на підгірних – смереково-ялицево-букові ліси на бурих лісових ґрунтах. На схилах височин – геокомплекси ерозійно-зсувних улоговин. Ліси займають до 40 % площі, луки 25 %, орні угіддя 22 %.

Проблемним є генезис цього Сірет-Сучавського межиріччя. Абстрагуючись від адміністративного – державного кордону з Румунією, на перший план виходить геоморфологічна невідповідність між басейнами обох річок. У басейні Сірету його правобережжя складає повний набір низьких та середніх, фрагментами й високих терас, які формують платоподібні сильно розчленовані ділянки. Натомість, ці середньо-високі «сіретські тераси» відповідають лише другій – третій «сучавським» терасам, Води якої з цих

річок виступали основним чинником формування такого рівневого дисбалансу? Ця тема має бути об'єктом подальших геоморфологічних та ландшафтних досліджень зацікавленими фахівцями обох країн.

Цей район має найвищу частку лісистості серед усіх природних районів Буковинського Прикарпаття. Тут поширені чисті та змішані букові ліси з домішкою граба, ялиці, смереки, зрідка дуба (союз *Fagion sylvaticae*). Лучна рослинність – це флористично багаті низинні та передгірні викошувані луки союзів *Arrhenatherion elatioris* і *Cynosurion cristati* з фрагментами заплавних китникових (союз *Alopecurion pratensis*) та молінієвих (союз *Molinion caeruleae*) лук.

16. Міжсіретський район лучно-широколистянолісових ландшафтів долинно-терасових і пасмово-горбистих височин. Межі: західна – р. Сірет, північна – схили Брусницької та Чернівецької височин, східна – річки Малий Сірет та Серетель, південна – стрімкі схили передового пасма Карпат. Охоплює частину басейну Великого та Малеого Сіретів, прилеглі підгірні схили. Висоти від 330 м н. р. м. до 560 м н. р. м. Ландшафтна структура сформувалась ерозійно-аккумулятивною діяльністю річок басейну Сірету. Домінують геокомплекси широких плоскодонних терасованих рівнин із заболоченими заплавами, перезволоженими низькими та середніми терасами. Високі тераси інтенсивно розчленовані, із сильноглеевими дерново-підзолистими ґрунтами під луками, буковими та ялицево-буковими лісами. Ліси займають до 28 %, орні угіддя до 38 %, луки майже 20 %. Ступінь господарської освоєності регіону 77 %.

Для цього району характерні букові, ялицево-букові ліси (союз *Fagion sylvaticae*), подекуди трапляються ясеневі, дубово-грабово-липові ліси (околиці с. Жадова), у складі островних деградованих дубових лісів (союз *Carpinion betuli*) виявлено єдиний у Буковинському Прикарпатті локалітет *Euonymus nana*. Лучна рослинність представлена багатовидовими низинними та передгірними викошуваними луками союзів *Arrhenatherion elatioris* і *Cynosurion cristati*.

17. Багненський район лучно-широколистянолісових ландшафтів давньоалювіальної плоскохвилястої височини. Межі: північна – схил Брусницького вододільного пасма, південно-західна – схили Карпат, західна – уступ до долини Черемошу, східна – р. Сірет. Плоскохвиляста височина (400–440 м н. р. м.) – реліктова долина пра-Черемошу з дерново-підзолистими глеевими ґрунтами під буковими і ялицево-буковими лісами та орними угіддями, лучно-болотними, болотними і торф'яними ґрунтами під луками та болотами. На півночі і півдні – фрагменти середніх і високих терас Черемошу і Сірету. В Підкарпатті – смуга ландшафтів передгірних височин з ялицево-буковими лісами. Орні угіддя займають 44 %, луки – 24 %, ліси до 20 %. Ступінь господарської освоєності до 78 %.

Найпоширенішими є ялицеві та ялицево-букові ліси з неморальними і бореальними видами у трав'яному покриві. Лучна рослинність представлена переважно справжніми викошуваними луками (союзи *Arrhenatherion elatioris* і *Cynosurion cristati*), трапляються невеликі дуже фрагментовані угруповання заплавних китникових (союз *Alopecurion pratensis*) та молінієвих (союз *Molinion caeruleae*) лук. Більшість заболочених лук осушено, унікальні заболочені соснові ліси (урочище Сіснія) є незворотно зруйнованими.

3.2. Ландшафтна структура Буковинських Карпат

Гірська система займає 18,5% площі краю. Ландшафтну структуру утворюють ландшафти одного класу (гірські), 6 типів та 14 видів. Територіальне поєднання їх утворює 7 фізико-географічних районів 4-х фізико-географічних областей, що фрагментарно заходять на територію Буковини. Середня висота 860 м н.р.м. Простежуються 4 висотні яруси: 54,8% поверхні належить до низькогір'я (500-900 м н.р.м.), 43,2% – до середньогір'я (900-1567 м н.р.м.), 2% – рівень днищ долин (450 – 900 м н.р.м.). Амплітуда висот перевищує 1200 м н.р.м. (масив Яровиця).

В. Коржик, І. Черней, А. Токарюк, І. Скільський.

Фізико-географічне районування Чернівецької області

Виділяються 5 низькогірних та 7 середньогірних смуг. Загальнокарпатське орієнтування ПТК, лінійно витягнутих і паралельних структур ярусів, смуг і зон ускладнюється мережею більш молодих поперечних долин, що обумовлює гратчастість малюнку ландшафтів. Велику роль у формуванні ПТК відіграє літологія гірських порід – дрібноритмічний глинистий і товсторитмічний пісковиковий фліш.

Висотні зміни гідротермічних умов обумовлюють висотно-зональне розміщення типів рослинності, ґрунтів і ландшафтів. На висотах 500-900 м н.р.м. поширені хвойно-широколистянолісові ландшафти низькогір'я (букові, ялицево-букові та буково-смереково-ялицеві ліси). В поясі висот 900-1250 м н.р.м. – хвойнолісові середньогірні ландшафти помірно-холодного надмірно вологого клімату (ялицево-смерекові і смерекові ліси). На окремих вершинах середньогірного ярусу (вище 1500 м н.р.м.) в умовах холодного надмірно вологого клімату – гірсько-лучні субальпійські ландшафти з сосновим криволіссям на бурих гірських, підзолистих та дернинних ґрунтах, і субальпійськими луками на гірсько-лучних торф'яних ґрунтах. Верхня межа лісу штучно понижена на 100-150 м, сформувались ландшафти карпатських полонин, які вражені пасовищною дигресією. Широко розвинені в Карпатах і азональні ландшафти повздовжніх, поперечних та ущелиноподібних долин, зайнятих хвойно-широколистяними, хвойними лісами та вторинними луками.

3.2.1. Область Скибових середньогірних лісистих Карпат

Це низькогір'я та середньогір'я з висотами 700–1400 м н. р. м., сформоване на основі Зовнішнього антиклінорію із складчасто-насувною структурою. Ландшафти змінюються від широколистянолісових до хвойно-лісових і лучних полонин на гірських вершинах.

18. Берегометський район лісо-лучних низькогірних ландшафтів. Межі: на північному сході – орографічний уступ, на сході – кордон з Румунією, на півдні – стрімкий схил Шурдинського середньогір'я (лінія сіл Лопушна – Розтоки). Сформований на складчасто-насувній основі передкарпатського прогину. Висоти 380–1000 м н. р. м., середні 700–800 м н. р. м. Поширені низькогірні широколистянолісові ландшафти букових і ялицево-букових лісів на фліші з дерново-буроземними ґрунтами та геокомплекси поперечних долин. Район відносно густо заселений і доволі обезлісений.

Домінують букові та ялицево-букові ліси (союз *Fagion sylvaticae*) з фрагментами ацидофільних бучин (союз *Luzulo-Fagion*). Варто відзначити, що цей район є одним з осередків в Українських Карпатах значного поширення ялицевих лісів. У місцях локального залягання карбонатних порід трапляються ділянки за участю *Taxus baccata*. У цьому районі (урочище Протяте Каміння) зберігся один з небагатьох в Українських Карпатах осередків природних соснових лісів. В долинах річок поширені угруповання сіровільхових лісів (союз *Alnion incanae*).

Лучні угруповання (союзи *Arrhenatherion elatioris*, *Cynosurion cristati*) різні за площею сформувались на місці вирубаних лісів і подальшого сінокісного та пасовищного використання на добре зволжених, багатих на поживні речовини ґрунтах, за участю низки термофільних видів. Зокрема, тільки з цього району відоме єдине в Українських Карпатах місцезнаходження *Anacamptis pyramidalis*. Зрідка трапляються гірські біловусники на силікатному підґрунті (союз *Nardo-Agrostion tenuis*).

Тут пролягає північно-східна основна межа поширення (проникнення в передгір'я і далі в рівнинну частину) багатьох власне гірських видів тварин. Із наземних хребетних до них у першу чергу належать плямиста саламандра (*Salamandra salamandra*), карпатський тритон (*Lissotriton montandoni*), альпійський тритон (*Ichthyosaura alpestris*), беркут (*Aquila chrysaetos*), тетерук (*Lyrurus tetrix*), глухар (*Tetrao urogallus*), орябок (*Tetrastes bonasia*), волохатий сич (*Aegolius funereus*), сичик-горобець (*Glaucidium passerinum*), трипаллий дятел (*Picoides tridactylus*), горіхівка (*Nucifraga caryocatactes*), пронурок (*Cinclus cinclus*), лісова тинівка (*Prunella modularis*), жовточуба золотомушка (*Regulus regulus*), гірський дрізд (*Turdus*

В. Коржик, І. Чорней, А. Токарюк, І. Скільський.

Фізико-географічне районування Чернівецької області

torquatus), чубата синиця (*Parus cristatus*), снігур (*Pyrrhula pyrrhula*), гірський щур (*Arvicola scherman*), альпійська мідія (*Sorex alpinus*), північний пергач (*Eptesicus nilssonii*), європейська рись (*Lynx lynx*), бурий ведмідь (*Ursus arctos*). З іншого боку, далі лінії Вижниця–Берегомет–Красноільськ у гори не проникають чимало рівнинних фауністичних елементів.

19. Шурдинський район лісових низькогірних і середньогірних ландшафтів займає широку (12–15 км) смугу Буковинських Карпат (35 % їх площі) від попередньовказаної лінії на північному сході до південно-західних схилів пасма Ракова-Магура (лінія сіл Руська – Стебни). Сформований на складчасто-насувній флішовій структурі Скибової зони. Гірські ланцюги на висотах 900–1380 м н. р. м. – асиметричні пасма Чіохелька-Чимірнар та Ракова-Магура). Сформувались ландшафти моноклінальних низькогір'їв з буково-ялицевими лісами на світло-бурих лісових ґрунтах, ландшафти вторинних луків на дерново-буроземних ґрунтах в північній частині регіону, та ландшафти середньогір'їв з ялицево-смерековими лісами – в південній. З азональних типів – долинні терасові ландшафти.

Для району властиве порівняно високе різноманіття рослинного покриву як лісових, так і лучних угруповань – від низькогірних до середньогірних. Тут пролягає нижня межа поширення карпатських ендемічних видів *Phyteuma tetramerum* і *Viola declinata*, одне із двох відомих місцезнаходжень у Чернівецькій області (г. Магура) аркто-альпійського виду *Allium victorialis*.

3.2.2. Область Верховинських низькогірних лісолучних Карпат

Утворює центральну вододільну частину гірської системи. Сформувались на фундаменті Кросненської синклінальної зони з молодими товщами пісковикомо-глинистого флішу.

20. Путильський район лісолучних низькогірних ландшафтів з висотами 570–1100 м н. р. м. Загальний рівень низькогір'я (700–900 м н. р. м.) урізноманітнений смугою більш високих (до 1000–1129 м н. р. м.) пасом Самакова, Рижа, Гребінь, Плоска. Висотно-зональні відміни ландшафтів не виражені. Смерекові ліси збереглись лише на 40 % площі, решту території складають долинні ландшафти, зокрема добре терасовані, досить щільно заселені повздовжньої долини р. Путиля та її численних приток.

Лісові масиви району представлені, в основному, похідними ялиниками. Незначні площі займають ліси з домінуванням або за участю ялиці чи бука, долинами річок поширені угруповання сіровільхових лісів (асоціація *Alnetum incanae*). Великі площі в районі займають сінокісні луки для яких властиве високе ценотичне різноманіття і багатство флористичного складу

3.2.3. Область Полонинсько-Чорногірських субальпійсько-лісових Карпат

Ця найвища, залісена, осьова частина Карпат сформована на фундаменті Внутрішніх структурних зон – Чорногірській та Рахівській. В північній зоні на фліші крейди й палеогену утворилась широка смуга лісистого середньогір'я, на окремих масивах і вершинах якого трапляються окремі незначні за площею субальпійські геокомплекси.

21. Максимецький район лісових середньогірних ландшафтів. Межі: північно-східна – стрімкий схил до Путильського низькогір'я (лінія сіл Яблуниця – Плоска – Селятин), східна – р. Сучава, південна лінія р. Лопушна – південна околиця с. Селятин. західна – р. Білий Черемош. Висоти від 660 м н. р. м. до 1428 м н. р. м. в масиві Лосова. Поширені ландшафти масивних середньогір'їв із висотно-зональною зміною буково-ялицевих лісів буково-ялицево-смерековими, а ще вище смерековими і лучними полонинами. Освоєні і заселені слабо. Велика вага ландшафтів поперечних долин Білого Черемошу та Сучави.

У рослинному покриві району домінуюче положення займають ліси. Переважно це насадження з домінуванням смереки, значно менші площі займають ялицево-смерекові ліси, ще рідше трапляються буково-ялицево-смерекові деревостани.

22. Яловичорський район лісових середньогірних ландшафтів. Як самостійний нами виділяється **вперше** з колишнього Яровицького з причин необхідності відчленування

флористично більш багатого наступного району. З північного сходу межує з попереднім, в південного заходу межа пролягає лінією р. Яловичора – с. Шепіт Горішній. Висоти від 972 м н. р. м. до 1400 м н. р. м. Загальний висотний рівень 1100–1200 м н. р. м. Від Максимецького відрізняється значною тектонічною подрібненістю пасом, завдяки чому являє собою характерне різновисотне хаотичне дрібногір'я. Поширені хвойно-лісові ландшафти з зонами ялицево-смерекових і смерекових лісів. Розвинені й долинні ландшафти. Район заселений і освоєний дещо більше, ніж Максимецький.

Рослинний покрив досить одноманітний і представлений, здебільшого, різними типами оселищ смерекових лісів. Передусім це такі біотопи: «Д2.1.2 Гірські ялинові ліси на бідних ґрунтах» та «Д2.1.4 Ялинові ліси верхньої частини лісового поясу на багатих ґрунтах». Долинами річок поширені угруповання сіровільхових лісів (асоціація *Alnetum incanae*).

23. Яровицький район лісових середньогірних ландшафтів. Обмежений ріками Білим Черемошем, Яловичорою, Сучавою і Саратою. Висоти від 972 м н. р. м. до 1574 м н. р. м. в масиві Яровиця-Томнатик. Загальний висотний рівень 1300–1400 м н. р. м. Розміщений масив в Рахівській структурній зоні. На Яровицькому пасмі поширені хвойно-лісові ландшафти з зонами ялицево-смерекових і смерекових лісів. Вище 1500 м н. р. м. – окремі субальпійські геокомплекси, місцями із заростями криволісся з ялівцю та гірської сосни-жереп, лучними формаціями чорниці, пустошними біловусниками. Розвинені й долинні ландшафти.

На Яровицькому пасмі локально трапляються ділянки із близьким заляганням карбонатних порід. Саме цим зумовлена наявність у цьому районі, поблизу с. Шепіт (урочище Буковинка), невеликого за площею (2,0 га) осередку бучин едафічного типу серед суцільного масиву смерекових та ялицево-смерекових лісів. На таких ділянках трапляються і приджерельні угруповання на карбонатному субстраті союзу *Cratoneurion* – осередки зростання таких аркто-альпійських видів, як *Cystopteris montana* і *Pinguicula alpina*, циркумбореального диз'юнктивноареального виду *Swertia perennis* та альпійсько-середньоєвропейського *Heliosperma carpatica*.

З субальпійських ПТК у межах цього району слід відмітити гірські високотравні лучні угруповання на сухих і теплих схилах (союз *Calamagrostion arundinaceae*). У їхньому складі трапляється аркто-альпійський вид *Allium victorialis* – це одне із двох відомих місцезнаходжень виду в Чернівецькій області. Поширені також угруповання гірських сінокісних лук на родючих, багатих на мінеральні речовини ґрунтах союзу *Trisetum flavescens-Polygonum bistortae*. Досить великі площі займають угруповання гірських пасовищ Карпат.

3.2.4. Область Мармароських (Рахівсько-Чивчинських) середньогірних лісистих Карпат

Природа цієї області різко виділяється на фоні флішових Карпат. Вона сформувалась на фундаменті Мармароського кристалічного ядра Внутрішнього антиклінорію.

24. Чорнодільський район лісових середньогірних ландшафтів розташований між річками Сарата та Перкалаб. Висоти 980–1480 м н. р. м. Нижню сходинку східною, частково південно-західною периферією пасма складають геокомплекси, сформовані на карпатському фліші. На решті території сформовані ландшафти стрімкосхилового середньогір'я, складеного магматичними та метаморфічними домезозойськими відкладами, з темно-бурими лісовими сильно кислими ґрунтами під смерековими лісами. Окрему групу вододільно-вершинних ландшафтів становлять геокомплекси, сформовані на виходах закарстованих карбонатних стрімчаків тріасово-юрського часу з дерновими та дерново-карбонатними ґрунтами під смерековими лісами та вторинно-полонинними луками для яких властивий оригінальний флористичний склад. Незначні площі займають геокомплекси повздовжніх та поперечних долин.

Цей район один з найоригінальніших у флористичному та ценотичному відношеннях, що зумовлено характером геологічної будови. Тут росте найбільша кількість ендемічних та приміжевоареальних видів з-поміж інших районів Чернівецької області. Тільки у цьому районі

на території Буковини трапляються: угруповання ялинових лісів на багатих карбонатних ґрунтах союзу *Chrysanthemo rotundifolii-Piceion*; ендемічні хіонофітні високогірні трав'янисті угруповання на карбонатному субстраті союзу *Festuco saxatilis-Seslerion bielzii*; високотравні багатовидові хіонофітні угруповання добре зволжених карбонатних ґрунтів монтанного і субальпійського висотних поясів союзу *Caricion ferrugineae*; угруповання затінених і вологих карбонатних порід союзу *Violo biflorae-Cystopteridion alpinae*. Тут досить часто трапляються приджерельні угруповання на карбонатному субстраті союзу *Cratoneurion* за участю *Cystopteris montana*, *Pinguicula alpina*, *Swertia perennis*, *Heliosperma carpatica*. Флористичної оригінальності та унікальності цьому району надає наявність таких видів як *Saussurea discolor*, *Festuca saxatilis*, *Aconitum jacquinii*, *Aquilegia nigricans*, *Crepis jacquinii*, *Jovibarba hirta*, *Erysimum wittmannii*, *Silenanthe zawadskii*, *Ligularia sibirica* та низки інших раритетних рослин.

4. ВИСНОВКИ

На невеликій території Чернівецької області виділено 6 фізико-географічних областей, які складаються з 24 фізико-географічних районів. Найбільшими за кількістю виділених хоріонів є Прут-Сіретська область (9 фізико-географічних районів) та Прут-Дністровська (8 фізико-географічних районів). Решта (7) районів утворюють Буковинський сектор Українських Карпат. Вони виділені на підставі ландшафтних мап і критичному аналізі попередніх районувань. Особлива увага приділена ролі рослинності та тваринного світу, які відображають довготно-провінційні та висотно-поясні умови диференціації природного середовища краю. Вперше як самостійний нами виділений Яловичорський район з колишнього Яровицького з причин необхідності відчленування флористично більш багатого Яровицького.

Акцентована увага на проблемних аспектах виділення меж деяких фізико-географічних районів, зокрема в зоні поширення ландшафтів долини Дністровського каньйону. Після виділення нового краю Середнього Подністров'я постала непроста дилема віднесення Дністровської долини до того чи іншого регіону, або вичленування у окремі підрайони у складі існуючих. Іншою проблемою є необхідність розчленування Оселівського фізико-географічного району на 3 підрайони, кожний з яких має свої специфічні риси і особливості будови. Спірною є приналежність Рукшинського підрайону (на мапі 4б) чи до структури неподільної Хотинської височини, чи, що логічно, до пониженого у зоні реліктових долин перетоку Оселівського фізико-географічного району. Напевне, це може бути предметом палких дискусій.

Так само можливі дискусії щодо необхідності виділення зі складу Брусницького району у окремий підрайон Костинецьке пасмо, хоча його порівняно незначна площа дає привід для певних сумнівів щодо доцільності цього.

Так чи інакше, знання загальних і регіональних особливостей ландшафтної структури Буковини повинно стати базовим у еколого-освітній діяльності та плануванні основних соціо-еколого-економічних програм краю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Воропай, Л. І., & Куниця, М. М. (2002). Ландшафти Буковини: загальні і регіональні особливості. В *Екологічні проблеми Буковини : Навчальний посібник* (с. 119-134). Чернівці : Зелена Буковина. [Voropai, L. I., & Kunytsia, M. M. (2002). Landshafty Bukovyny: zahalni i rehionalni osoblyvosti. V *Ekolohichni problemy Bukovyny : Navchalnyi posibnyk* (s. 119-134). Chernivtsi : Zelena Bukovyna.]
2. Воропай, Л. І. (2007). Середнє Придністров'я – унікальний регіон України. В *Середнє Придністров'я* (с. 4-12). Вінниця : Теа. [Voropai, L. I. (2007). Serednie Prydnistrov'ia – unikalnyi rehion Ukrainy. V *Serednie Prydnistrov'ia* (s. 4-12). Vinnytsia : Teza.]
3. Воропай, Л. І. (2014). Ландшафтна карта Чернівецької області. Масштаб 1 : 350 000. Чернівці. [Voropai, L. I. (2014). Landshaftna karta Chernivetskoï oblasti. Masshtab 1 : 350 000. Chernivtsi.]
4. Геренчук, К. І. (Ред.) (1978). *Природа Чернівецької області*. Львів : Вища школа. [Herenchuk, K. I. (Red.) (1978). *Pryroda Chernivetskoï oblasti*. Lviv : Vysycha shkola.]

5. Дубина, Д. В., Дзюба, Т. П., Ємельянова, С. М., Багрікова, Н. О., Борисова, О. В., Борсукевич, Л. М., Винокуров, Д. С., Гапон, С. В., Гапон, Ю. В., Давидов, Д. А., Дворецкий, Т. В., Дідух, Я. П., Жмуд, О. І., Козир, М. С., Коніщук, В. В., Куземко, А. А., Пашкевич, Н. А., Рифф, Л. Е., Соломаха, В. А., Фельбаба-Клушина, Л. М., Фіцайло, Т. В., Чорна, Г. А., Чорней, І. І., Шеляг-Сосонко, Ю. Р., & Якушенко, Д. М. (2019). *Продромус рослинності України*. Київ : Наукова думка. [Dubyna, D. V., Dziuba, T. P., Yemelianova, S. M., Bahrikova, N. O., Borysova, O. V., Borsukevych, L. M., Vynokurov, D. S., Hapon, S. V., Hapon, Yu. V., Davydov, D. A., Dvoretzkyi, T. V., Didukh, Ya. P., Zhmud, O. I., Kozyr, M. S., Konishchuk, V. V., Kuzemko, A. A., Pashkevych, N. A., Ryff, L. E., Solomakha, V. A., Felbaba-Klushyna, L. M., Fitsailo, T. V., Chorna, H. A., Chornei, I. I., Sheliakh-Sosonko, Yu. R., & Yakushenko, D. M. (2019). *Prodromus roslinnosti Ukrainy*. Kyiv : Naukova dumka.]
6. *Загальногеографічний атлас України* (2004). Київ : Укргеодезкартографія. [Zahalnoheohrafichnyi atlas Ukrainy (2004). Kyiv : Ukrheodezkartohrafiia.]
7. Коржик, В. П. (1992). *Антропогенные изменения ландшафтов Северной Буковины и актуальные задачи рационального природопользования*. [Автореф. дис. на соискание науч. степени канд. геогр. наук, Институт географии Национальной Академии наук Украины], Київ. [Korzhyyk, V. P. (1992). *Antropohennyye yzmeneniya landshaftov Severnoi Bukovyny y aktualnyye zadachy ratsyonalnoho pryrodopolzovaniya*. [Avtoref. dys. na soyskanye nauch. stupeny kand. heohr. nauk, Instytut heohrafiy Natsionalnoi Akademii nauk Ukrainy], Kyiv.]
8. Коржик, В. П., Токарьук, А. І., Чорней, І. І., Скільський, І. В., & Буджак, В. В. (2015). Удосконалена схема фізико-географічного районування Чернівецької області та деякі ботаніко-зоологічні особливості виділених хоріонів. *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень. Матеріали Другої міжнародної науково-практичної конференції (Путила, 24–25 квітня 2015 р.)*, 167-186. [Korzhyyk, V. P., Tokariuk, A. I., Chornei, I. I., Skilskyi, I. V., & Budzhak, V. V. (2015). Udoskonalena skhema fizyko-heohrafichnoho raionuvannia Chernivetskoï oblasti ta deiaki botaniko-zoolohichni osoblyvosti vydilyenykh khorioniv. *Rehionalni aspekty florystychnykh i faunistychnykh doslidzhen. Materialy Druhoi mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Putyla, 24–25 kvitnia 2015 r.)*, 167-186.]
9. Коржик, В. П., Токарьук, А. І., Чорней, І. І., Скільський, І. В., & Буджак, В. В. (2018). Схема фізико-географічного районування Прут-Дністровської височинної області та деякі ботаніко-зоологічні особливості виділених хоріонів. *Регіональні аспекти флористичних і фауністичних досліджень: Матеріали П'ятої міжнародної науково-практичної конференції (Чернівці, 19 квітня 2018 р.)*, 45-53. [Korzhyyk, V. P., Tokariuk, A. I., Chornei, I. I., Skilskyi, I. V., & Budzhak, V. V. (2018). Skhema fizyko-heohrafichnoho raionuvannia Prut-Dnistrovskoi vysochynnoi oblasti ta deiaki botaniko-zoolohichni osoblyvosti vydilyenykh khorioniv. *Rehionalni aspekty florystychnykh i faunistychnykh doslidzhen: Materialy Piatoi mizhnarodnoi naukovy-praktychnoi konferentsii (Chernivtsi, 19 kvitnia 2018 r.)*, 45-53.]
10. Куземко, А. А., Дідух, Я. П., Онищенко, В. А., & Шеффер, Я. (Ред.) (2018). *Національний каталог біотопів України*. Київ : ФОП Клименко Ю. Я. [Kuzemko, A. A., Didukh, Ya. P., Onyshchenko, V. A., & Sheffer, Ya. (Red.) (2018). *Natsionalnyi katalog biotopiv Ukrainy*. Kyiv : FOP Klymenko Yu. Ya.]
11. Маринич, А. М., Пашченко, В. М., & Шищенко, П. Г. (1985). *Природа Украинской ССР. Ландшафты и физико-географическое районирование*. Київ : Наукова думка. [Marynych, A. M., Pashchenko, V. M., & Shyshchenko, P. H. (1985). *Pryroda Ukraynskoï SSR. Landshafty y fizyko-heohrafycheskoe raionirovaniye*. Kyiv : Naukova dumka.]
12. Маринич, О. М., Пархоменко, Г. О., Петренко, О. М., & Шищенко, П. Г. (2003) Удосконалена схема фізико-географічного районування України. *Український географічний журнал*, (1), 16-20. [Marynych, O. M., Parkhomenko, H. O., Petrenko, O. M., & Shyshchenko, P. H. (2003) Udoskonalena skhema fizyko-heohrafichnoho raionuvannia Ukrainy. *Ukrainskyi heohrafichnyi zhurnal*, (1), 16-20.]
13. *Навчально-краєзнавчий атлас Чернівецької області*. Львів : ВФ «Афіша». [Navchalno-kraieznachy atlas Chernivetskoï oblasti. Lviv : VF «Afisha».]
14. *Національний атлас України НАН України* (2007). Київ : Картографія. [Natsionalnyi atlas Ukrainy NAN Ukrainy (2007). Kyiv : Kartohrafiia.]
15. Попов, В. П., Маринич, А. М., Ланько, А. І. (Ред.) (1968). *Физико-географическое районирование Украинской ССР*. Киев : Изд-во Киевского университета. [Popov, V. P., Marinich, A. M., Lanko, A. I. (Red.) (1968). *Fiziko-geograficheskoe rajonirovaniye Ukrainskoï SSR*. Kiev : Izd-vo Kievskogo universiteta.]
16. Рибін, М. М. (1965). Фізико-географічне районування Радянської Буковини. *Тези доповідей міжвузівської ювілейної конференції присвяченої 25-річчю воз'єднання Північної Буковини з УРСР*, 36-38. [Rybin, M. M. (1965). Fizyko-heohrafichne raionuvannia Radianskoï Bukovyny. *Tezy dopovidei mizhvuzivskoi yuvileinoi konferentsii prysviachenoi 25-richchiu voziednannia Pivnichnoi Bukovyny z URSR*, 36-38.]

V. Korzhyk, I. Chorney, A. Tokariuk, I. Skilskiy
Physical and geographical zoning of Chernivtsi region

Keywords: Chernivtsi region (oblast), physical-geographical districts, the Middle Dniester area, zoning, problematic issues.

Abstract: Physico-geographic zoning belongs to the class of natural zoning and reflects the structure of the landscape structure of any region. Its essence consists in the selection and identification of spatially limited parts of the earth's surface with a homogeneous nature of natural components and elements - rocks, relief, air masses, waters, soils, plant and animal life, and now - also humans. Each landscape of the corresponding rank is characterized by its own genesis, i.e. origin, similar geodynamic processes, dynamics and evolution, natural potential. The most important qualities of the landscape are of unparalleled ecological importance. They create habitat for plants, animals and humans. Landscapes perform the functions of resource provision, protection and security, and form the aesthetic environment of human life.

The purpose of this publication is to publicize, especially among geographers, the results of our latest version of the physical-geographical zoning of the Chernivtsi region and highlight those problems that can (and even should) become the subject of discussion in order to find a generally accepted consensus.

In the small territory of the Chernivtsi region, 6 physical-geographical regions are allocated, which include 24 physical-geographical districts. They are selected on the basis of landscape maps and critical analysis of previous zoning. Special attention is paid to the role of vegetation and animal life, which reflect the longitudinal-provincial and altitudinal-zonal conditions of differentiation of the natural environment of the region.

For the first time, we singled out the Yalovychorsky district as the northern part of the former common Yarovytsky district due to the separation of the floristically richer Yarovytskyi district. Attention is focused on the problematic aspects of defining the borders of some physical and geographical regions, in particular in the area of distribution of landscapes of the Dniester Canyon valley. After the allocation of a new region of Middle Transnistria, a difficult dilemma arose: assigning the Dniester Valley to one or another region, or distinguishing subdistricts from existing districts. Another problem is the need to divide the Oseliv physical-geographic district into 3 sub-districts, each of which has its own specific features and features of the structure. It is disputed whether the Rukshinsky sub-district belongs either to the structure of the indivisible Khotyn highlands, or, logically, to the lowered the Oselivsky physical-geographical district, which is belong to the relict valleys zone. Discussions are also possible regarding the need to separate from the composition of the Brusnytsky district into a separate subdistrict of the Kostynetsky strand.

One way or another, knowledge of the general and regional features of the landscape structure of Bukovyna should become basic in ecological and educational activities and planning of the main socio-ecological and economic programs of the region.